

Małgorzata Leśniak

doc. dr, Wydział Psychologii i Nauk Humanistycznych,
Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego
orcid: 0000-0002-6915-314X

***REINTEGRACJA SPOŁECZNA OSÓB OPUSZCZAJĄCYCH
JEDNOSTKI PENITENCJARNE PRZY WSPARCIU POTENCJAŁU
SPOŁECZNOŚCI LOKALNEJ, RED. M. MARCZAK, K. NAWROCKA
[STOWARZYSZENIE CENTRUM WOLONTARIATU,
LUBLIN 2018, 274 S.]***

Reintegracja społeczna, w ogólnym zarysie, oznacza działania – w tym również o charakterze samopomocowym – mające na celu odbudowanie i podtrzymanie u osób nimi objętych umiejętności uczestniczenia w życiu społeczności lokalnej i pełnienia ról społecznych w miejscu pracy, zamieszkania lub pobytu¹. Jak uważa Ryszard Szarfenberg, pojęcie reintegracji społecznej upowszechniło się w Polsce w związku z przygotowaniem i przystąpieniem do Unii Europejskiej. Stało się to w kontekście jednego z procesów uruchomionych w ramach 3 Strategii Lizbońskiej. W podobnym znaczeniu do reintegracji używa się także pojęć: „rehabilitacja”, „readaptacja” i „resocjalizacja”. O ile pierwsze pojęcie pojawia się w kontekście niepełnosprawności, a adresatami działań rehabilitacyjnych są osoby z niepełnosprawnościami, to kolejne dwa są stosowane głównie w odnie-

¹ Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 17 stycznia 2019 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o zatrudnieniu socjalnym, Dz.U. 2019 poz.217.

sieniu do osób skazanych na kary pozbawienia wolności – w czasie odbywania kary lub po jej odbyciu. U podstaw rozumienia tych terminów stoi pewien wzór prawidłowego wypełniania dozwolonego zestawu ról społecznych². Zatem o re-integracji/readaptacji społecznej (środowiskowej) mówimy przede wszystkim w znaczeniu powrotu do życia społecznego osób okresowo wyizolowanych z naturalnego życia społecznego.

Readaptacja społeczna osób skazanych na karę pozbawienia wolności ma istotne znaczenie społeczne – wieloletni pobyt w jednostce penitencjarnej może powodować szereg niekorzystnych procesów: przystosowania się do życia w izolacji, utratę dawnego miejsca zamieszkania, rozkład więzi rodzinnych oraz utratę umiejętności zawodowych i społecznych, które można realizować tylko w środowisku otwartym. Zwraca na to uwagę raport Najwyższej Izby Kontroli, będący informacją o wynikach kontroli przeprowadzonej w zakładach karnych, gdzie przebywają osadzeni skazani na wieloletnie kary pozbawienia wolności. W raporcie czytamy m.in., że jedną z głównych bolączek utrudniających readaptację społeczną skazanych jest brak spójnego systemu, a także kompleksowej strategii przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu osób, które odbyły już karę pozbawienia wolności³.

Pośród opracowań dotyczących problemów związanych z readaptacją społeczną osób opuszczających zakłady karne na szczególne wyróżnienie zasługuje publikacja wydana w ramach projektu „Przygotowanie do wolności. Reintegracja społeczna osób opuszczających zakłady karne przy wsparciu potencjału społeczności lokalnej”, współfinansowanego ze środków Programu Fundusz Inicjatyw Obywatelskich Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej. Redaktorom, Monice Marczak i Katarzynie Nawrockiej, udało się zaprosić do współpracy liczne grono osób, przedstawicieli wielu środowisk, zarówno teoretyków, jak i praktyków związanych z różnymi instytucjami działającymi w obszarze szeroko rozumianej resocjalizacji i readaptacji społecznej. Podkreśla ten fakt jeden z recenzentów wydawniczych, pisząc, że „Publikacja, odnosząc się do doświadczeń praktyków oraz badań naukowych w obszarze postaw rodzicielskich, jest ciekawą propozycją dla osób zainteresowanych tematyką społecznej readaptacji i integracji osób pozbawionych wolności i ich rodzin”. Dodatkowym atutem pracy jest bez wątpienia jej interdyscyplinarność, przejrzystość, dobry język i liczne odwołania do literatury przedmiotu.

Tom dzieli się na trzy części. Pierwsza zawiera opis teoretyczny programu resocjalizacji w zakresie kształtowania kompetencji społecznych i poznawczych oraz integracji rodzin z elementami arteterapii dla prawidłowego pełnienia

² R. Szarfenberg, *Reintegracja społeczna w spółdzielczości socjalnej: pojęcia i pomiar – ekspertyza*, Uniwersytet Warszawski, Instytut Polityki Społecznej; http://rszarf.ips.uw.edu.pl/pdf/ss_ekspertyza2.pdf [dość 20.09. 2018].

³ *Readaptacja społeczna skazanych na wieloletnie kary pozbawienia wolności. Informacja o wynikach kontroli*, Najwyższa Izba Kontroli, Warszawa 2015, s. 7 i n.

ról społecznych – „Akademia Rodzica”. To program z powodzeniem realizowany w Areszcie Śledczym w Lublinie; warto w tym miejscu wspomnieć, że został również dofinansowany ze środków Funduszu Inicjatyw Obywatelskich MRPiPS. Program zawiera niezwykle cenny ustęp, mianowicie wypowiedzi skazanych ojców, uczestników projektu. „Oczywiście, że warto robić takie projekty ze względu na to, że można się dużo nauczyć jak postępować w stosunku do dziecka i jak z nim rozmawiać. Jest to bardzo miła praca nad tym programem, chociażby przez warsztaty. Można coś zrobić od serca dla dziecka, wyrazić przez to, że ktoś po tej stronie tęskni za nimi i że je kocha” – to zaledwie niewielki fragment cytowanej tu wypowiedzi pokazującej potrzebę projektowania i realizowania tego typu programów.

Drugą część tomu otwiera artykuł Justyny Nowickiej *Parenting w percepcji skazanych ojców jako korelat postaw rodzicielskich oraz zmian w sytuacji życiowej rodziny spowodowanych odbywaniem kary pozbawienia wolności*. Artykuł jest przede wszystkim próbą przybliżenia specyfiki znaczenia rodzicielstwa mężczyzn odbywających karę pozbawienia wolności. Kolejny artykuł – *Ojciec w życiu dziecka. Niezbędny element czy dodatek do macierzyństwa* Alicji Plucińskiej ukazuje wagę obecności ojca w życiu dziecka oraz negatywne skutki jego braku; jest kontynuacją problematyki podjętej we wcześniejszym opracowaniu. *Uprawnienia związane z rodzicielstwem przysługujące osobom odbywającym karę pozbawienia wolności* Jolanty Zozuli, *Analiza postaw rodzicielskich skazanych ojców i ich potencjału psychospołecznego* Katarzyny Nawrockiej oraz *Funkcjonowanie społeczne kobiet, których partnerzy odbywają karę pozbawienia wolności* Moniki Marczak to kolejne, bardzo interesujące rozwinięcia problematyki poruszanej we wstępie tej części tomu.

Trzecia, ostatnia część recenzowanej publikacji dotyczy roli i potencjału wsparcia szeroko rozumianej społeczności lokalnej w procesie readaptacji społecznej. Otwiera ją artykuł Włodzimierza Jacka Głucha *Praca więźniów jako szczególny most do integracji społecznej na wolności. Nowe perspektywy przez pryzmat programu Ministerstwa Sprawiedliwości „Praca dla więźniów” na przykładzie Okręgowego Inspektoratu Służby Więziennej w Lublinie*. Na szczególne podkreślenie zasługuje tu fakt, że autor artykułu podkreśla wagę i znaczenie współpracy Służby Więziennej z podmiotami zewnętrznymi, realizującymi działania z zakresu pomocy społecznej i działającymi w jej obszarze instytucjami wsparcia. Kolejni autorzy, Andrzej Fereniec oraz Dominika Woźniak, podejmują wątek współpracy Służby Więziennej z podmiotami administracji publicznej, a także aktywizacji zawodowej osób pozbawionych wolności w trakcie odbywania przez nich kary w jednostce penitencjarnej. Anna Zbiciak to kolejna autorka zamieszczonego w tej części monografii artykułu – *Edukacja osób pozbawionych wolności przez kreację artystyczną z elementami arteterapii* dotyczy nie tylko roli arteterapii w procesie resocjalizacji, ale także podkreśla znaczenie działań o charakterze wolontariackim w procesie społecznej inkluzji osób po odbyciu

przez nie kary pozbawienia wolności. Karolina Wychowaniak i Gabriela Gaber w swoich doniesieniach podkreślają z kolei wartość wsparcia obywatelskiego w procesie resocjalizacji i, jak zauważają redaktorki tomu, mogą stać się bazą nie tylko do zwiększenia wiedzy i świadomości czytelników, ale także podstawą do przemyślenia postaw przejawianych wobec osób pozbawionych wolności. Ostatnie dwa artykuły części trzeciej tomu to *Wskazania i przeciwwskazania do stosowania mediacji w rodzinach dotkniętych problemem przemocy* Kamilli Bargiel-Matuszewicz i Agnieszki Ewy Łyś, a także *Wsparcie mediacyjne osób pozbawionych wolności i ich rodzin w ramach działalności Ośrodka Pomocy Postpenitencjarnej* Lilli Karwowskiej.

Na zakończenie warto zwrócić uwagę na jeden jeszcze aspekt problemów związanych z readaptacją społeczną skazanych. W państwach członkowskich Unii Europejskiej sprawdzają się przede wszystkim takie projekty na rzecz grup dyskryminowanych i zagrożonych wykluczeniem, które polegają na partnerstwie złożonym z instytucji samorządowych i organizacji społecznych. Zgodnie z art. 39 kodeksu karnego wykonawczego przedstawiciele stowarzyszeń, fundacji, organizacji i instytucji, kościołów i innych związków wyznaniowych oraz osoby godne zaufania mogą uczestniczyć w radach oraz innych organach koleżeńskich – powoływanych przez Prezesa Rady Ministrów, Ministra Sprawiedliwości lub podległe mu organy albo wojewodów – których zadaniem jest świadczenie pomocy skazanym i ich rodzinom czy też koordynowanie współdziałania społeczeństwa z zakładami karnymi i aresztami śledczymi. W ten sposób prawodawca nałożył m.in. na organy samorządu terytorialnego ustawowy obowiązek prowadzenia pomocy postpenitencjarnej (a w jej ramach podejmowanie działań związanych z reintegracją byłych osadzonych). O tym, że jest to pomoc w dalszym ciągu niewystarczająca, można przekonać się z lektury raportu Najwyższej Izby Kontroli. Bazując jednak na tym, co określają przepisy prawa, należy zauważyć, że większa waga powinna być przywiązywana do działalności sektora pozarządowego. Połączenie sztywnych zasad działania administracji państwowej i samorządowej z elastycznością organizacji pozarządowych może zaowocować powstaniem znacznie skuteczniejszych programów ułatwiających integrację społeczną osobom opuszczającym zakłady karne. A kompleksowa pomoc w tej integracji to również możliwości i zasoby społeczności lokalnej, jej instytucji, stowarzyszeń, fundacji i osób chcących nieść pomoc drugiemu człowiekowi. Nie zapomniały o tym autorki publikacji, zapraszając do współpracy przy jej tworzeniu tak wielu przedstawicieli różnych środowisk. Niezwykle cenna to inicjatywa, a sama publikacja z pewnością może stać się interesującym źródłem inspiracji do dalszych poszukiwań skutecznych działań w obszarze wsparcia udzielanego byłym skazanym.